

„Hegyek, fák, füvek”

Juhász-Nagy Pál: Természet és ember című könyvéről

Emberként a természetről szólni csak olyan alázattal volna szabad, mint azt Juhász-Nagy Pál tette munkáiban, így ez utóbbi, immár sajnos posztumusz könyvében. A hosszabb tanulmányok, rövidebb cikkek, recenziók, vitairatok – „kis változatok egy nagy témára” – egyaránt olyan hatalmas műveltséganyagot mozgatnak, hogy ez a fajta gondolkodás-módszertan igazi szellemi csemege lehet a szélesebb olvasóközönség s a humán szakmák művelői számára is.

Sajnos, az ember ma még inkább pusztít, rombol, semmint vigyázna, óvna, megőrizne – még nem jutott el a felismerésig: csak rajta múlik, mennyi időt engedélyez még számára a természet világa, melyből ő is vétetett. Még sokkal erősebb bennünk a végtelen önzés és a kényelemszeretet, nemhogy ennek vagy annak egy szeletkéjéről is le tudnánk mondani. Ma még kicsi az ember, ma még legföljebb álmélni képes egy-egy ökológiai katasztrófa megörténtekeor – és mindig későn, mindig későn.

Az emberiség kultúrájának minden mezején, minden időben és térben otthonosan mozgó Juhász-Nagy Pál önmagán túli felelősséggel szemléli a körülöttünk létező csodákat és pusztuló csodalehetőségeket. Úgy érint meg egy fűszálat, hogy megmarad az erdő is, az agárkosbor is, a félénk vargánya s az évezredes tölgy is: és bizalommal tekint egy pillanatra erre a gögös földlakóra, akinek nagyképűségében és nemtörődömségében egy kicsit mindannyian magunkra ismerhetünk. Ezért igazán jó könyv a *Természet és ember*: nyugtalanít, nem enged többé meggondolatlanságot tenni, mert minden nap kérdez: mondd, ember, ma sem aláztad meg az életadó földedet? És: tettél ma is valamit annak érdekében, hogy holnap kevesebb brutalitás történhessen a világban? Mert miközben a természet tiszteletére, aközben ember és ember közötti megértésre is szólít, nevel, figyelmeztet ez a szertelen és mégis végtelenül fegyelmezett, önmagával szemben is kíméletlenül igényes szellemű tudós.

Juhász-Nagy egy régi-új szemléletért, természetérzékelésért perel akkor, amikor a természetbúvár a fűvészet vagy a természetrajz szükségességéről, ez utóbbiak feltámasztásáról értekezik. Úgy véli, a túlzott specializáció következtében elveszhet a lényeg, az eföldi dolgok *együtt*, egyszerre való szemlélésének képessége. Ezért különösen fontosak az irodalmi és a zenei példák: *Darwin, Bach, Shakespeare* vagy *Einstein* nem rangsorolható lángelméi az emberiség kultúrtörténetének; gondolkodásmódjuk minősége, aggódásuk az emberért ugyanazon törő fakad. Ugyanez az aggódás hatja át szerzőnk írásait is, aki lefegyverző szerénységgel képes saját hibájának beismerésére, de nem lát okot a finomkodásra, ha a természetpusztításról, az ember egyetemes butaságáról van szó. *Ma óránként-félóránként pusztul ki egy-egy faj a Földön.*

A *Természet és ember* szerzője szenvedélyes féltéssel közelít tárgyához, s tudván tudja: az összemberi felelőtlenség és butaság akkor lehet a legkártékonyabb, ha a tankönyvekbe, az iskola világába is berágja magát; ezért utasítja el a száraz tankönyveket és módszertanokat: „...iskoláink oktatási módja, tankönyveink zömének beállítása nem csupán az élőlény- vagy természetismeretet sorvasztotta el csaknem végzetesen, hanem már jó néhány évtizede rendszeresen irtja mindazt, ami az élményre épít vagy az esztétikumra hivatkozik.” (95. p.)

Önpusztításunk valójában egy igény hiányára vezethető vissza, s az iskola, a pedagógia felelőssége ennek az igénynek a felkeltésében volna oly nagy; még az egyetemen is egységes biológiai szemléletre lenne szükség. Egyáltalán: a valódi *élményt* nem pótolhatja semmilyen tudás vagy magát tudásnak nevező szóhalmaz. A természetre való rácsodálkozás frissessége menthetné /még/ meg a jövő nemzedékeinek életét: ha legalább a mai fiatalok megtanulnák magukat a természet részeként értelmezni, s életüket eszerint alakítani-irányítani.

E munkákban mindvégig ott munkál a történetiség: a mély empátiával és megértéssel rajzolt *Soó Rezső*-portréban éppúgy, mint a biológiatörténeti összefoglalásokban vagy a *Selye-bírálatban*. S a kötet külön érdekessége a nyelv, melyen ez a biológia, ez az ökológia, a Juhász-Nagy Pál-os tudomány megszólal: elegancia és nagyvonalúság, szellemes vibrálás jellemző rá, s nemcsak akkor, amikor éppen a szaknyelvek és az anyanyelv összefüggéseit elemzi. Merész, bátor, szókimondó stílus, egyedi szóalkotásokkal és metaforákkal teli: itt-ott művészi ihletettséggű szöveget olvashatunk.

A polifóniában, a sokféle sokféleség erejében hívő tudós úttörő lépéseket tett az emberi integritás megőrizhetősége érdekében. Századunkban, amikor „Minden egész eltört”, az ő hite az ember egyetemességében nemzedékek számára lehet mérték és minta. A Juhász-Nagy-i szemlélet jogosságát bizonyítsa befejezésül néhány mondat a szerző által is olyannyira kedvelt és tisztelt *Csokonai Vitéz Mihály* magyar természetbúvártól, két évszázad előtről, aki a *Dorottya* egyik jegyzetében így ír a penészről: „...Erről méltó lesz tanulatlan olvasóimat a hely szűk voltához képest megvilágosítani. Azt gondolja a természetet nem esmérő ember, hogy a penész csak valami rusnya por és pelyhes nyálkásság, mely a romlásnak és rothadásnak következése: holott mindaz, ami nekünk ilyennek látszik, egynéhány ezer apró plántákból öszvecsoportozott erdőcske, amelynek gyökerei, szárai, ágai, virági és magvai vagynak, s amelyet jó nagyító üvegen szemlélni kibeszélhetetlen gyönyörűség. Ha feketedni kezd, jele, hogy megérett s már veszni tér. Többnyire hamar felnő (nyáron 1-2 óra alatt, ha nedvességet, meleget s rekedt levegőt kaphat), de némely nemei esztendőszámra is eltartanak. Van pedig, amint a természetírók számlálják, 15 fajta, mely fajok közül némelyiknek egyenes szára van, némelyiknek ágas-bogas, hata tartós, kilence múlólag való. Nemi neve *Linnénél Mucor*, és tartozik a *gombák* rendébe.” (88. o.) Igen, így is lehet fogalmazni a természetről szólva.

(A kötet szépséghibájául annyit kell felrónunk, hogy a szerkesztést apróbb figyelmetlenségek terhelik, melyek azonban egy újabb kiadás alkalmával bizonyonnyal korigálhatók lesznek; például: *Ottlik Géza: Próba* – helyesen: *Próza*; *Petőfi: Apostol* – helyesen: *Az apostol* stb., stb. Sajnos, hiányzik a dolgozatok eredeti megjelenési helyeinek jegyzéke – melyet a szerző az előszóban a kötet végére ígér –, s talán nem ártott volna néhány lábjegyzettel ellátni azokat a szöveghelyeket, melyek így alig érthető aktualításokat tartalmaznak; s az is elgondolodtató, hogy funkcionális-e minden ismétlődés – még a „variációs műfaj” szándékos vállalása ellenére is.)

Juhász-Nagy Pál: Természet és ember. PSzM Project, Budapest, 1993. Kapható a Mentor Könyvesboltban. Bp. Dorottya u. 8.

FŰZFA BALÁZS

Komplex

Deme Tamás tanulmánykötetéről

A pedagógusok számára készülő *Növekedvén nevelünk* könyvsorozatban megjelenő vaskos kötet életmű-lenyomat: ha nem is „összes”, ám mindenképpen reprezentatív válogatás. Komplex, hiszen nemcsak „cikkek”, vallomástöredékek találhatók benne (miként a szerző „felkonferálja”), hanem hosszabb tanulmány, előadás, esszé, vitairat, recenzió, sőt grafikák és még egy szép „alkalmi” vers is, sejtetve, ám ki nem merítve a szerző sokoldalúságát. Szóval, komplex. „Megfigyelés-sorozat”, mondja a szerző, de nemcsak ez, hanem: válaszok is a valóságra, a megfigyelt felvállalása, kritikája, továbbgondolása is, sőt: improvizációk a megfigyelt témákra. Továbbá: a megfigyelés – amint a szerző a bevezetőben utal rá – hét dombról történik, ahonnan mást és ugyanazt is másképpen lehet látni: a nevelést mint társasjátékot, a nyelvi, a vizuális, zenei s kine-